

2004-2006 m. Bendrojo programavimo dokumento 2 prioriteto „Žmogiškųjų išteklių plėtra“ 4 priemonė „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtra“

Projekto sutarties numeris: ESF/2004/2.4.0-K01-160/SUT-261

Projekto pavadinimas: **Inovatyvūs mokymo(si) metodai ir naujausios technologijos gamtos mokslų bakalaurų rengimui**

APL 422 EUROPOS SĄJUNGOS APLINKOS POLITIKA

Praktinis užsiėmimas

POLITIKOS POVEIKIO VERTINIMAS

Darbo tikslas – įvertinti politikos (programos, strategijos, ar kito dokumento, ar politinės priemonės) galimą poveikį ekonominiams, socialiniams ir aplinkos aspektams

Vertinimas bendrąja prasme yra glaudžiai susijęs su tradiciniu tyrimu (dažniausiai socialiniu ir remiasi tomis pačiomis metodologijomis), tačiau skiriasi tuo, kad vyksta politiniame ir organizaciniame kontekste, reikalauja darbo grupėje įgūdžių, vadybos gebėjimų, politinio lankstumo, atsižvelgimo į visas suinteresuotas puses.

Vertinimas yra sisteminis informacijos įsisavinimas ir įvertinimas, siekiant naudingo grįžtamojo ryšio apie tam tikrą objektą

¹ Objektas čia gali būti programa, planas, politika, strategija, technologija, poreikis, veikla, priemonė ir pan.

Vertinimo tikslas – teikti naudingą grįžtamąjį ryšį įvairioms suinteresuotoms pusėms: užsakovams, rėmėjams, klientams, administratoriams, personalui ir kitoms atitinkamoms suinteresuotoms grupėms.

Vertinimo tipai:

Formuojantis (turintis įtakos) vertinimas (angl. *Formative evaluation*) yra skirtas vertinamo objekto pagerinimui ar sustiprinimui, padeda suformuoti patį objektą, pvz.: vertinant programą, įgyvendinimą, taip pat organizacinį kontekstą, personalą, procedūras, sąnaudas ir pan. Formuojantis vertinimas apima tokius vertinimo tipus:

- Poreikių vertinimą (angl. *needs assessment*) (tiria, kam skirta programa, koks jos poreikis, ir kas atitiktų šį poreikį);
- Vertinamumo nustatymą (angl. *evaluability assessment*) (parodo, ar vertinimas iš viso galimas, ir kaip suinteresuotos pusės galėtų prisidėti prie vertinimo naudingumo);
- Struktūrizuotą sampratą (angl. *structured conceptualization*) (padeda suinteresuotoms pusėms apibrėžti programą, tikslinę grupę ir galimus rezultatus);
- Įgyvendinimo vertinimas (angl. *implementation evaluation*) (stebi programos įgyvendinimo tikslumą);
- Procesų vertinimas (angl. *process evaluation*) (tiria programos įgyvendinimo procesus, taip pat galimas alternatyvias procedūras).

Apibendrinantis vertinimas (angl. *Summative evaluation*) – tiria objekto poveikį ar rezultatus, apibendrina tai, kas vyksta įgyvendinant pvz. programą, nustato, ar vykstantys pokyčiai susiję su programa, įvertina santykinius programos kaštus ir pan. Apibendrinantis vertinimas gali būti:

- Rezultatų vertinimas (angl. *outcome evaluations*) (tiria, ar programa lėmė stebimus pokyčius);
- Poveikio vertinimas (angl. *impact evaluation*) (analizuoja bendresnius ar galutinius lauktus ir nelauktus visos programos poveikius);
- Kaštų efektyvumo ir kaštų-naudos analizė (angl. *cost-effectiveness and cost-benefit analysis*) (tiria efektyvumo klausimus, standartizuodami rezultatus pinigine verte);

- Antrinė analizė (angl. *secondary analysis*) (peržiūri esamą informaciją, keldama naujus klausimus ar naudodama kitus dar nenaudotus metodus);
- Meta-analizė (angl. *meta-analysis*) (integruoja keleto studijų rezultatus, siekiant bendrai įvertinti patį vertinimą).

Vertinimas remiasi tam tikromis vertinimo strategijomis, modeliais:

Moksliniai eksperimentiniai modeliai (angl. *scientific-experimental models*) – viena iš labiausiai dominuojančių vertinimo strategijų, kuri remiasi mokslo dydžiais ir metodais. Pvz.: tradiciniai eksperimentiniai modeliai, objektu paremti tyrimai, ekonometriniai modeliai, kainos-efektyvumo, kaštų-naudos analizė bei teorija paremti vertinimai.

Valdymui orientuoti sistemų modeliai (angl. *management-oriented systems models*) - pabrėžia visapusiškumą vertinimo procese ir skiria vertinimui gan svarbia vietą tarp organizacinių veiklų. Pvz.: PERT-Program Evaluation and Review Technique, Logical Framework model, CIPP – Context Inputs Process Product.

Kokybiniai/antropologiniai modeliai (angl. *qualitative/anthropological models*) – pabrėžia stebėjimų svarbą, ir poreikį išlaikyti išskirtinę vertinimo konteksto kokybę bei interpretacijos subjektyvumą vertinimo procese.

Dalyvavimui orientuoti modeliai (angl. *participation oriented models*) – akcentuoja vertinimo dalyvių svarbą, ypač objekto klientų ar vartotojų. Pvz.: Klientui orientuoti ar suinteresuotų pusių metodai: situacijos žaidimai, seminarai, apklausa, interviu.

Pastaruoju metu daug dėmesio skiriama vertinimo rezultatų, gautų remiantis skirtingomis vertinimo strategijomis ir metodais, integravimui.

Politikos vertinimas gali būti atliekamas atskirose politikos ciklo stadijose:

1. *Ex-ante vertinimai* („prieš atvejį/įvykį“) tiria **galimus** politikos poveikius;
2. *Proceso vertinimas* tiria poveikį **įgyvendinimo etape**, siekiant pagerinti ar reguliuoti taikomas priemones;
3. *Post-ante vertinimai* („po atvejo/įvykio“) tiria poveikį **po** priemonės **įgyvendinimo** ir įgalina politikos peržiūrą.

Pirmajam tipui galima priskirti **poveikio vertinimą** (angl. *Impact Assessment (IA)*), **strateginį poveikio aplinkai vertinimą** (angl. *Strategic Environmental Assessment (SEA)*), **poveikio darnumui vertinimą** (angl. *Sustainability Impact Assessment (SIA)*).

Visi šie poveikio vertinimo tipai pradėjo vystytis atsiradus poveikio aplinkai vertinimui (angl. *Environmental Impact Assessment (EIA)*). Poveikio aplinkai vertinimas Europos sąjungoje pradėtas taikyti 1985 m. ir yra skirtas planuojamos ūkinės veiklos (konkreto projekto) galimam poveikiui aplinkai įvertinti. Vėliau 1996 m. Europos komisija pateikė pasiūlymą ir dėl planų ir programų poveikio aplinkai vertinimo (strateginio poveikio aplinkai vertinimo). Šiuo metu **Strateginį poveikio aplinkai vertinimą** Bendrijos mastu reglamentuoja direktyva 2001/42/EB *dėl tam tikrų planų ir programų pasekmių aplinkai vertinimo*. Pagrindinis šios direktyvos tikslas užtikrinti, kad konkrečių planų ir programų galimos pasekmės aplinkai būtų identifikuotos ir įvertintos dar dokumentų rengimo stadijoje prieš patvirtinant ir įgyvendinant juos.

1999 m. buvo pradėtas taikyti **Poveikio darnumui vertinimas**. Šis vertinimo tipas dažniausiai taikomas prekybos, ekonominio bendradarbiavimo sutarčių ir derybų poveikio darniam vystymuisi vertinimui, t.y., vertinant siekiama atsižvelgti į visus tris pagrindinius darnaus vystymosi aspektus - ekonominį, socialinį ir aplinkosauginį. Galima teigti, kad būtent *Poveikio darnumui vertinimas* padėjo pagrindus bendrai Europos sąjungos pozicijai dėl poveikio vertinimo. 2002 m. Europos Komisija priėmė **Poveikio vertinimą** reglamentuojantį komunikatą (KOM 2002/0276 galutinis). Jis skirtas veiksnių planams, programoms, Baltosioms knygoms, bendrosioms direktyvoms ir kitiems plataus pobūdžio ES dokumentams. Komunikatas numato, kad, svarstant įvairius politinius pasiūlymus, būtų atsižvelgta į galimą poveikį ekonominiams, socialiniams ir aplinkos aspektams.

Paskutiniu metu plinta ir **Integruoto poveikio vertinimas** (angl. *Integrated Impact Assessment (IIA)*). Šis vertinimas apima ne tik poveikio darnumui ir strateginį poveikio vertinimą, bet ir visą eilę kitų poveikio vertinimų: lygybės (angl. *Equality Impact Assessment*), sveikatos (angl. *Health Impact Assessment*), žmogaus teisių, bendruomenės saugumo, atitikimo regioninėms vystymosi strategijoms ir pan., t.y., labiau orientuojasi į aplinkos, socialinius ir sveikatos klausimus. Integruotas poveikio vertinimas gali būti taikomas ne tik prieš įgyvendinant politiką, bet ir įgyvendinimo eigoje, esant poreikiui, galima taikyti ir konkrečiam projektui.

Atliekant poveikio vertinimą, reikia atsižvelgti į (reikalingi **žingsniai**):

- **Kokia yra problema?** (koks jos dydis, veikiamos grupės, priežastiniai ryšiai?);
- **Kokie yra plano, programos, priemonės tikslai?** (ar jie atitinka problemą ir galimus problemos veiksnius, ar suderinami su kitomis politikos priemonėmis? pvz.: ar Darnaus vystymosi strategija, ar kiti dokumentai nesprendžia panašių problemų?);
- **Kokios yra galimos politinės alternatyvos?** (kokios politinės priemonės yra pagrindinės problemai spręsti? kokie geriausi metodai, ar priemonės skiriasi nuo jau taikomų?);
- **Kokie potencialūs poveikiai** (tiesioginiai, netiesioginiai) **ekonomikai, socialiniai sferai ir aplinkai?** (kas ir kaip bus paveikta? jei įmanoma, kokybinė, kiekybinė ir piniginė poveikio išraiška, galimos rizikos, neapibrėžtumai, trukdžiai (instituciniai, finansiniai ir pan.));
- Galimos **alternatyvos**, jų palyginimas (galimai įvardinta geriausia alternatyva);
- Koks numatytas **monitoringas ir tolesnis vertinimas?** (rodikliai, monitoringo ir vertinimo principai).

Visų šių etapų metu labai svarbus konsultavimasis su suinteresuotomis pusėmis

Nemažiau aktualus tinkamas vertinimo rezultatų pateikimas, ataskaita, sklandi aiški, neperkrauta techninėmis detalėmis kalba.

Užduotis grupėse :

Remdamiesi pateikta informacija (pateiktais vertinimo žingsniais) ir papildoma literatūra bei kitais reikiama informacijos šaltiniais **įvertinkite pateiktos politinės priemonės poveikį**, pagrįskite savo sprendimą (įvertinimą), pristatykite rezultatus.

Literatūra:

1. <http://www.socialresearchmethods.net/kb/evaluation.php>
2. Hardi. P, Zdan T. 1997. Assessing sustainable development: Principles in practice. International Institute for Sustainable Development. Canada, p 175 (prieiga per <http://www.iisd.org/measure/principles/progress/bellagio.asp>)
3. <http://www.ecologic.eu/soef/epos/index.html>
4. <http://ec.europa.eu/environment/eia/sea-legalcontext.htm>
5. http://ec.europa.eu/trade/issues/global/sia/index_en.htm
6. www.ofmdfmi.gov.uk/policylink-integrated-impact-assessment
7. Impact assessment guidelines. 2005. European Commission SEC (2005) 791, p 46
8. Vilpišauskas R, Nakrošis V. 2005. Ko verta politika? viešosios politikos vertinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje (mokymo priemonė). Vilnius, Eugrimas, p159